

Agresivitatea ca legitimare a puterii politice. De la agresiunea gesturală si de discurs, la violența fizică

*„Când celor din aceasta generatie li se pun doua întrebări simple: ce fel de lume ati dori peste 50 de ani? si ce tip de viața ati dori peste 50 de ani?, raspunsurile sunt precedate adesea de reflectiile: dacă lumea exista încă sau dacă eu sunt în viața... Ne aflăm în prezenta unei generatii care nu este câtusi de puțin sigura ca va avea un viitor.”
(Hannah Arendt)*

Un om poate fi si de cele mai multe ori este agresiv împotriva altui om ironizându-l, maimutându-l, jignindu-l, înjurându-l sau lovindu-l. Agresivitatea umana se poate manifesta prin refuzul contactului social, al ajutorului sau discutiei, prin evitarea privirii sau printr-o privire atintita exagerat asupra celuilalt. Prin comportament agresiv, psihologii si biologii înțeleg acel comportament care conduce sau poate conduce la „vatamarea” celui atacat. În acest caz, initiatorul agresiunii este individul, iar actiunea violenta este îndreptata împotriva altui individ-tinta.

Agresiunea înseamna:

- a) ranire fizica sau distrugere (agresiune/violenta fizica)
- b) enervare, ironizare, jignire, sau amenintare prin privire fixa, strângerea pumnilor, aratarea dintilor (agresiune verbala sau non-verbala/gestuala).

Caracterul intentionat al daunarii, intentionalitatea actului este asadar caracteristica decisiva a agresiunii.

*“Agresiunea este acea secventa de comportament al carei scop este ranirea persoanei împotriva careia este îndreptata. Sunt agresive comportamentele care conduc la îndepartarea/respingerea sau la stabilirea dominatiei asupra celuilalt.”
(Eibl-Eibesfeldt, 1995: 51)*

Privita din perspectiva stiintei politice, agresiunea se traduce prin violenta gestuala sau de limbaj/discurs politic, prin comportament social-politic coercitiv, prin violenta fizica. Orice definitie asupra violentei are o miza ideologica si tocmai de aceea este problematica din punct de vedere stiintific. Pentru a trata agresivitatea prin prisma stiintei politice nu se poate eluda, ba chiar, înainte de orice alt demers, este absolut necesara analiza abordarii stiintei politice în genere.

Ce este puterea?

Obiectul central al stiintei politice îl constituie puterea politica în toate formele sale: nestructurata sau difuza, individualizata si institutionalizata (forma etatica, cea mai organizata înfatisare a puterii politice). Pe parcursul evolutiei sale, puterea politica recurge în autodefinirea si în exercitiul sau la agresiune si se

foloseste de agresivitatea umana pentru a-si construi legitimitatea si a-si justifica propriile actiuni si comportamente violente. Nu întotdeauna aceasta viziune a fost împartasita.

Cea mai cunoscuta si mai simpla definitie data conceptului de putere este definitia relationala, care îi apartine politologului american Robert Dahl : Puterea este o relatie asimetrica între doi subiecti, unde puterea este capacitatea lui A (detinatorul puterii) de a-l determina pe B (subiectul puterii) sa faca ceea ce B nu ar face daca nu ar fi existat interventia lui A. Puterea reprezinta capacitatea lui A de a obtine rezultate scontate, de a-l determina pe B sa faca un anumit lucru pe care B nu l-ar face altfel, în afara interventiei lui A.

Puterea este:

a) o relatie de comanda-supunere. Comanda este relatia de putere pe care o exercita A asupra lui B, caruia A îi propune urmatoarea alegere: consimtierea ordinului primit sau riscaarea unei sanctiuni. Supunerea poate fi înnascuta (etologii) sau învatata (antropologii). Puterea este coercitiva/agresiva si poate recurge în ultima instanta la amenintarea cu sau la uzul violentei/constrângerii fizice.

Daca comanda se bazeaza pe constrângere si pe amenintarea coercitiei, exista o alta modalitate de putere, mai subtila, care recurge la seductie si persuasiune:

b) o relatie de dominare-subordonare. Subordonarea se obtine prin agresiune verbala, simbolica sau gestuala. În acest caz, subordonarea (consimtierea) înseamna fie primirea unei recompense sau promisiunea unei recompense, fie în caz de insubordonare (neconsimtire), stabilitate în propria conditie de subordonat.

Autoritatea si legitimitatea

Autoritatea si legitimitatea sunt cele doua fatete ale puterii politice. Autoritatea este o relatie stabilita de sus în jos, între A (detinatorul autoritatii) si B (subiectul autoritatii) în raport cu D (domeniul autoritatii).

Autoritatea poate fi:

a) Epistemica, autoritatea tehnocratului, a specialistului asupra domeniului sau; expertul are autoritate epistemica în domeniul în care profeseaza si în care se pronunta.

b) Deontica, autoritatea celui care da ordine/comenzi, autoritatea politica a lui A care trebuie recunoscuta/legitimata de B. Autoritatea deontica se negociaza, trebuie legitimata si se deleaga.

Mijloacele prin care este recunoscuta autoritatea deontica/politica pot fi:

- persuasive (includ acordul pe care îl da B de a fi persuadat)
- coercitive: amenintarea cu violenta sau constrângerea fizica (apelul la comportamentul fizic violent/agresiv).

Legitimarea autoritatii urmareste împacarea intereselor grupului minoritar aflat la guvernare cu interesele generale. Prin *legitimatare*, principiul ce justifica exercitarea puterii politice, se realizeaza acomodarea guvernantilor cu guvernatii. Nici un regim politic nu poate functiona si nu se poate mentine în lipsa legitimatatii. Legitimatarea este calitatea autoritatii politice de a fi acceptata pe baza consimtamântului (a se citi persuasiunii) si nu a fortei (a se citi agresiunii sau violentei fizice). Legitimatarea nu a fost niciodata acordata o data pentru totdeauna. Fragila, legitimatarea trebuie câstigata regulat, iar sursa sa principala consta în „ritualuri” frecvente. Max Weber a identificat urmatoarele ideal-tipuri de legitimatare:

1. *Legitimatarea traditionala* – puterea politica este determinata în virtutea traditiei. Puterea traditionala este exercitata de catre monarhi sau domnitori de vita veche, consfintiti prin traditie si prin credinta în intangibilitatea normelor cutumiare.

2. *Legitimatarea charismatica* – se fondeaza pe calitatile exceptionale ale celui ce detine puterea, în jurul caruia se constituie o comunitate de tip emotional. Autoritatea charismatica este exercitata de marele demagog, de liderul religios sau de seful de partid. Carisma intervine în perioade de criza sau de revolutie. Carisma nu este un fenomen natural si de aceea liderul charismatic construiesc o reprezentare a lui însusi gratie strategiilor de comunicare politica eficiente.

3. *Legitimatarea rational-legala* – presupune ca relatia de conducere-subordonare este reglata prin reguli abstracte, acceptate de cetateni responsabili, prin mijloace persuasive, deci nonviolente. Legitimatarea rationala se sprijina pe credinta în legalitatea normelor juridice în vigoare.

Alegerile generale sunt veritabile ritualuri de întemeiere simbolica a puterii politice si tot atâtea supape de evacuare (eludare) a violentei sociale intestinale, care altfel în momente de criza ar putea fi canalizata împotriva puterii politice. Alegerile periodice reprezinta cel mai bun dintre relele posibile în legitimatarea si delegarea corpului politic ce își asuma reprezentarea intereselor cetateanului, iar puterea politica apare, astfel, drept rezultat al vointei majoritatii. Autoritatea rationala, este exercitata de omul de stat modern sau de catre tehnocrat. Autoritatea acordata institutiilor puterii prin ritualul votului reprezinta, la modul simbolic, interesele majore ale comunitatii si este rezultatul neviolent al aplicarii unor proceduri electorale, legale, institutionale.

Politică și politic

Pentru limba franceză, ca și pentru limba română, *politica – la politique* – este un termen androgen ce poate fi utilizat atât la masculin, cât și la feminin. Politica (Max Weber) desemnează orice fel de activitate de conducere autonomă. Politica este sinonimă cu încercarea de a ocupa posturi de conducere sau cu încercarea de a influența deciziile conducătorilor. Politica poate fi definită ca arta de a governa sau arta de a face compromisuri pentru rezolvarea unor probleme sociale .

Politica se referă la procesul de luare a unei decizii cu consecințe sociale. Politica este activitatea planificată de gestionare/rezolvare/preîntâmpinare a conflictelor și de coordonare a relațiilor dintre grupuri sociale la diferite niveluri de organizare ale comunității.

Political – le politique – se referă la dimensiunile specific umane, la moduri ontologice. Omul este văzut ca *zoon politikon* – animal social – în sensul lui Aristotel incluzând și semnificația de animal politic, câta vreme pentru Stagirit statul și societatea sunt realități indistincte. În Politica, Aristotel exprimă ideea de politic atunci când definește natura umană prin cumularea a două atribute: sociabilitatea și instinctul de a trăi în comunități organizate. Ființa socială, omul posedă de la natura capacitatea de a transmite mesaje articulate prin grai, spre deosebire de alte specii de animale care nu posedă limbajul articulat; omul se deosebește de celelalte specii prin capacitatea de a distinge între bine și rău și de a transmite semenilor săi mesaje în acest registru al comunicării. Politicul se referă la indivizi care posedă un instinct de a trăi în comunități organizate, tip de comunități pe care Aristotel le identifică cu statul.

Politicul reprezintă scena în care se confruntă credințe, ideologii, convingeri; un spațiu al contradicțiilor și convergențelor reglate prin instituții. Politicul este ordinea instituțională impusă voințelor umane, este nivelul structural al societății, care face trimitere la existența unor norme și reguli de interacțiune în societate.

Dacă politicul face apel la necesitate – esența/natura umană –, *politica* se referă la contingentă, în sensul de activitate legată de rezolvarea unor probleme sociale concrete individuale sau de grup. Alegerile periodice sau elaborarea de legi sunt acte pur politice: alegerile sunt legate de delegarea de putere în sistemele reprezentative, iar elaborarea de legi ține de instituirea unor reguli sub imperiul sancțiunii pentru realizarea unui obiectiv cu consecințe sociale.

Puterea politică coercitivă și statul ca monopol al violenței legitime

Politica a fost definită de sociologul Max Weber drept „*orice formă autonomă de conducere*”. Politica desemnează orice fel de activitate de conducere autonomă și, din acest punct de vedere, vorbim despre politica bancară, politica unui comitet, politica redacțională, politica de conducere a unei femei în cadrul familiei etc.

Din perspectiva weberiană, puterea politică (statul ca formă cea mai durabilă, stabilă și mai

institucionalizata a puterii politice) înseamna „*orice asociere umana ce își aroga dreptul de a avea, în grantele unui anumit teritoriu, monopolul asupra constrângerii fizice legitime*”, iar absenta acestei organizari politice (constructii politice voluntare) este sinonima cu anarhia. Violenta nu este singurul mijloc al puterii politice, dar este mijlocul ultimului moment când toate celelalte au esuat.

Puterea politica se înfatiseaza ca unica sursa a „*dreptului de a exercita constrângerea fizica*”, statul semnificând un raport de dominare a oamenilor de catre oameni, bazat pe agresiune/violenta si constrângere legitima. Statul își asuma dreptul de a administra violenta si interzice accesul privat la gestionarea violentei. Motivatia pe care o ofera Weber: societatea umana si formula birocratizata de organizare a puterii politice (statul) au nevoie de violenta pentru a se mentine. Societatea statala are nevoie de violenta pentru propria conservare.

În auto-definirea si în exercitiul puterii, autoritatea politica se legitimeaza apelând la agresivitatea umana înnascuta. Puterea politica va justifica exercitiul autoritatii deontice prin intermediul conflictelor ipotetice si a violentei latente, inerente naturii umane. În acest mod autoritatea politica, gestionara a agresivitatii si a conflictelor umane potentiale/materiale, devine legitima si acceptabila ca bine comun pentru cei condusi.

Statul își asuma gestionarea violentei/agresivitatii si își legitimeaza dreptul la monopolul asupra violentei prin diferite ideologii, în care „instanta suprema” este Poporul sau Interesul national, o anumita clasa (proletariatul), o entitate culturala (natiunea), vointa generala (Rousseau) sau o idee (egalitatea tuturor în fata legii sau dreptul de proprietate).

Violența de stat și violența împotriva statului. De la agresiunea simbolică, la violența fizică

Atât în societatile cu regim totalitar (construit pe ideologia unica impusa prin teroare si prin aparatul de cenzura si propaganda), cât si în societatile cu regim democratic (fundamentate pe pluralitatea ideologiilor, concurente prin regulile marketingului politic), cetateanul se supune violentei sau amenintarii cu violenta a puterii politice.

În regimul totalitar, individul („omul nou”) se supune din frica, mimând participarea la spectacolele de circ politic, cu înscenari de aparare fata de dusmani fictivi sau construiti ideologic si propagandistic de puterea politica. Guvernantii vor folosi frecvent cliseul „familia, natiunea, statul sunt în pericol” atunci când trebuie activata solidaritatea si combativitatea membrilor în grup. Atunci când stimulii punitivi vin de la un partener social superior, agresiunea fizica nu slabeste atasamentul fata de puterea politica, ci îl întareste (biologii invoca exemplul copiilor maltratati care se simt strâns legati de mamele care îi maltrateaza). Dictatorii folosesc frecvent acest mecanism de aservire – legatura prin amenintare/teroare psihica: frustrarile si lipsurile traite împreuna îi leaga durabil pe membrii unui grup (ex.: Milosevici, Saddam, Castro).

În regimurile democratice, cetateanul este subiectul unor actiuni sistematice de „dresaj ideologic” prin

care se încearcă acreditarea ideii ca deciziile puterii sunt în folosul cetățeanului, acesta fiind cazul normei interiorizate, acceptate și devenite mod de viață. Normele juridice (legile statului), valorile culturale și mentalitatea grupului îi vor constrânge pe „devianți” să se realinieze la normalul grupului. Agresiunea ia aici forma non-verbală ca reacție de respingere a „anormalului”: cei care se abat în înfățișare și comportament de la normă devin ținta agresiunilor, abaterile sunt privite cu ostilitate și pot atrage excluderea din grup. Deviantul va fi agresat, ironizat și scos în evidență prin „măimutărire”. Astfel, i se comunică deviantului motivul reacției și i se oferă posibilitatea de a se alinia. Dacă batjocura, ridiculizarea și amenințarea nu duc la alinierea conduitei, se va trece la atacuri fizice, prin intervenția legitimă violentă a puterii politice. Statul asigură ordinea internă prin aparatul politienesc și privează delincvenții de libertate civilă și politică.

Agresiunea verbală este o practică tolerată a regimului democratic. Batjocura și ironizarea prin discurs politic și mediatic (pamfletul) pot merge de la degradare până la dezumanizare și implica amenințarea cu excluderea. Celui batjocorit i se dau nume de animale (în Europa: porc, câine, magar, maimuță) sau i se atribuie defecte sociale ori corporale (jegos, handicapat, las). Agresivitatea verbală porneste de la tachinarea glumeată până la invectivă grosolană. În campaniile electorale, violența lingvistică și de discurs este legată și de o teatralitate ce implică reglarea de conturi, rivalitatea incorectă etc. În regimul totalitar, violența lingvistică este disciplinată și orientată precis împotriva „dusmanului de clasă sau de rasă”.

Tensiunile sociale pot fi descărcate prin intermediul obiceiurilor „supapă”, un procedeu acceptat de guvernanti în regimul politic totalitar. Cei cu poziții înalte sunt ironizați sau batjocoriti, ceea ce permite eliberarea tensiunilor interne, iar cei conduși și defavorizați vor fi iarăși capabili să suporte constrângerea (ex.: cabaretele, glumele și bancurile politice sunt tolerate într-o anumită măsură).

Și în regimurile democratice, exercitarea puterii trebuie să facă față nemulțumirilor și frustrărilor care însoțesc orice regim politic. Reușita regimului pluralist se bazează pe aptitudinea elitelor politice de a canaliza frustrările și agresivitatea prin adevărate „supape” de evacuare. „Pentru a se consolida un regim, trebuie să se creadă în el. Iar dacă esuează, atunci regimul dispare în indiferență, în tulburări sau în violență.” (Braud)

În societățile totalitare, accesul altor actori politici la competiția pentru putere este interzis, iar cenzura aparatului propagandistic anulează oferta ideologică concurentă, în vreme ce în societățile democratice monopolul este spart de piața liberă a produselor mass-media, de principiile pluralismului de idei și ale liberei asocieri a cetățenilor în organizații politice cu scopul declarat al participării la competiția pentru putere. Monopolul unei singure elite totalitare devine în regimul democratic dreptul unei pluralități de actori politici de a participa la persuasiune și manipulare socială. În societățile democratice, apare posibilitatea de a opta între manipularea unui actor politic sau a altuia.

Pe cale de consecință, în orice regim politic, până și în cele mai democratice, violența (în oricare din formele sale) este mereu prezentă, cel puțin ca amenințare latentă. Regimul politic se confruntă cu

problema i) *violentei de stat* si a ii) *violentei împotriva statului* (revolutia, lovitura de stat, terorismul, gherila).

i) *Violența de stat* este legitimata ideologic prin grija de a proteja ordinea de drept, iar violenta este menita sa asigure domnia legii si respectul fata de vointa majoritara. Violenta democratica este o violenta prin care societatile organizate pluralist se folosesc de instrumente juridice pentru a-si proteja membrii de amenintarile potentiale ale mediului si de violenta intestina a comunitatii.

ii) *Violența împotriva statului* este legitimata prin exercitiul de a rezista constrângerii si presiunii puterii politice.

Cu toate acestea, regimul politic democratic furnizeaza foarte putina legitimitate violentei. Fondate pe pluralitatea discursurilor politice si pe exprimarea libera a sufragiului universal, democratiile cultiva si se legitimeaza prin ideologia consensului majoritar.

În schimb, regimul politic nascut din violenta (prin lovitura de stat sau revolutie) va fi pus în dificultate de contradictia de a trebui, la rândul sau, sa interzica utilizarea violentei împotriva sa, motiv pentru care va trebui sa convinga ca exista o discontinuitate categorica între noul regim si cel anterior. Când o pozitie social-politica este obtinuta pe cale agresiva, pozitia de putere se va pierde tot prin violenta. Dominatia bazata pe violenta/coercitie se afla în dezacord cu natura umana, trezind de fiecare data la viata contra-violenta. Nici o putere politica nu se poate mentine prin intermediul exclusiv al terorii. Nu exista situatie istorica în care teroarea sa se fi perpetuat la nesfârșit.

În functie de initiatorul violentei si de tinta actiunii, se contureaza urmatoarea clasificare a violentei politice:

i) *Violenta statala împotriva altui stat* (razboiul conventional, ciocnirea a doua armate)

ii) *Violenta statala împotriva propriilor cetateni* (în regimurile democratice – procesul legal de impunere a legilor, mentinerea ordinii si linistii publice, apararea sigurantei nationale; în regimurile autoritare – utilizarea violentei pentru terorizarea cetatenilor si eliminarea opozitiei)

iii) *Violenta cetatenilor contra altor cetateni* (rivalitati etnice, religioase; violenta motivata de obiective minore, împartasite de grupuri minoritare: conservarea mediului, protectia animalelor)

iv) *Violenta cetatenilor împotriva statului* – are ca scop rasturnarea guvernului si schimbarea politica: revolutia , lovitura de stat , gherila , terorismul.

Putere politică coercitivă și putere politică necoercitivă

În opoziție cu definiția pe care Max Weber o da statului ca raport de dominație a omului asupra omului, întemeiat pe mijloacele violentei legitime, Hannah Arendt în eseu despre violență afirmă că „a pune semnul egalității între puterea politică și organizarea violentei are sens doar dacă acceptăm definiția dată statului de Marx, ca statul constituie un instrument de opresiune aflat în mâinile clasei conducătoare”.

Contrar viziunii conflictuale-marxiste, antropologul francez Pierre Clastres susține că anumite societăți umane pre-etatice (braziliene, amazoniene; studiile etologilor Konrad Lorenz și Eibl-Eibesfeldt au identificat asemenea excepții și în Filipine) nu cunosc agresiunea internă a grupului și sunt în afara oricărei forme de putere politică coercitivă. Membrii acestor societăți percep puterea ca pe o formă de dominație și încearcă permanent să o respingă, să o împingă în afara socialului.

Puterea politică coercitivă este pentru Clastres doar o relație instituită între indivizi la un anumit moment al evoluției. În accepțiunea antropologului francez, societatea, în mod natural, face tot posibilul să împiedice formarea și organizarea statului, agresiunea statului împotriva societății și puterea ca dominație și coerciție. Clastres crede că societatea a încercat să împiedice la modul organic puterea politică pre-etatică să devină o formă de dominație. Societatea încearcă de la origini să se împotrivescă permanentizării deciziilor cu caracter constrângător. Puterea politică coercitivă și statul ca formă a puterii politice coercitive apar ulterior, într-un moment al evoluției istorice și nu sunt forme permanente (apriorice sau singulare) de relaționare între indivizi. În consecință, puterea poate fi ne-coercitivă (o altă formă a puterii politice) și deci lipsită de mecanisme agresive de constrângere.

Se impune o constatare: nu există societate fără putere, însă există societăți fără stat și chiar societăți contra statului. Pentru Clastres, ca și pentru Weber de altfel, puterea este imanentă socialului și politicului: în societățile pre-etatice recunoaștem anumite forme de putere (ierarhizare, organizare, relații de conducere). Clastres observă că la nivelul societăților amerindiene, în etapa de tranziție de la puterea nestructurată la puterea politică individualizată, în situația agresiunii survenite din exteriorul tribului, seful religios, cu o influență sensibilă asupra membrilor comunității, mobilizează comunitatea și preia conducerea armatei. Seful armatei va exercita puterea militară identificată cu puterea politică coercitivă doar pe parcursul situației de război când poate da ordine și pretinde subordonare.

Asadar puterea, deși imanentă socialului, nu s-a manifestat întotdeauna coercitiv sau violent: în societățile arhaice studiate de Pierre Clastres, seful de trib deține puterea politică necoercitivă și comanda membrilor tribului exclusiv pe durata războiului (a conflictului extern). Odată sfârșit războiul, liderul politic își pierde total puterea politică coercitivă. Pe durata păcii, puterea politică necoercitivă asigură supraviețuirea comunității, deoarece seful de trib deține:

- monopolul cuvintelor – seful transmite mitul fondator al comunității, ceea ce îi determină pe membrii tribului să stea împreună; seful tribului este vorbitorul, el duce povestea tribului mai departe, inventează

cuvinte si dezvolta limbajul (este înțelept si facator de pace)

- monopolul bunurilor – seful trebuie sa ofere daruri membrilor, își negociaza astfel pozitia de lider si obtine favoarea supusilor. Ostentatia si risipa caracterizeaza nu doar pe seful de trib din populatiile pre-etatice amazoniene, sau primirile la curtile princiare medievale, ci si receptiile de stat în democratiile moderne occidentale. În antropologie se vorbeste de o „economie de prestigiu”, caracterizata prin consumarea mijloacelor exclusiv în scopul impunerii. „Elitele banului” prin comportamentul lor strident se plaseaza în centrul atentiei, își creeaza public si imitatori si impun mode.

- singurul poligam din trib – seful de trib amazonian este poligam: își poate obliga sotile si copii sa munceasca si se impune apoi prin forta numarului.

Bun razboinic, în situatii de criza sau de agresiune armata, seful de trib devine sef militar. Daca tribul intra în conflict armat cu un alt trib, liderul obtine numai prin negocieri dreptul de a comanda si de a-i pedepsi pe cei care nu se supun ori nu-i asculta ordinele. Functia militara a sefului de trib este negociata – decizia de a purta razboiul este luata în comun cu membrii tribului si nu apartine vointei arbitrare a liderului. Seful de trib este un mediator ritual, lipsit de putere efectiva asupra tribului, un conciliator si nu un guvernator.

Continuând traditia marxista si weberiana si venind în opozitie cu antropologul Pierre Clastres, Jean-William LaPiere afirma, deopotriva cu biologii comportamentisti, ca puterea politica (nestructurata, individualizata sau etatica) coercitiva este o caracteristica a tuturor societatilor umane indiferent de gradul lor de evolutie si ca societatile pasnice, armonioase, neagresive reprezinta rare exceptii. Motivul: în orice societate umana exista conflicte, iar puterea politica reglementeaza aceste conflicte (asigura ordinea si conducerea). Puterea politica este, atât pentru Weber cât si pentru LaPiere, întotdeauna constrângatoare, deci violenta. Societatea moderna a pierdut „intuitia” pe care, afirma Clastres în *Societatea contra statului*, societatile arhaice au avut-o atunci când au stabilit relatia cu puterea politica, încercând limitarea maximala a posibilitatii sefului de trib de a se constitui ca instanta potrivnica interesului social.

Antropologul francez Pierre Clastres distinge între puterea coercitiva/agresiva (weberiana, lapierreiana, ca dominatie, ca forma particulara a puterii politice, specifica societatilor europene occidentale) si puterea neocercitiva/neagresiva (conform careia seful de trib amazonian nu poate constrânge, pedepsi sau comanda pe cel care nu asculta, iar ascultarea este cultivata si învatata ca nevoie umana)

Societăți pașnice vs. societăți războinice

Studiile biologilor comportamentisti sustin ca agresivitatea, ca tendinta, exista indiferent de cultura sau societate umana, iar problema la care ar trebui sa gaseasca raspuns stiintele sociale este ce face fiecare cultura cu agresivitatea preexistenta. Etologul Irenaus Eibl-Eibesfeldt, în studiul etologic despre

Agresivitate umana, reia argumentele antropologilor si arata ca puterea si conflictul, precum si agresivitatea înnascuta apar oriunde exista societati voluntare, dar socializarea determina tipuri diferite de comportament:

Sunt *societati razboinice* care se antreneaza în vederea agresiei: aici nu lipsesc sporturile combative, iar cultivarea combativitatii antreneaza membri pe termen lung în vederea agresiei altor societati si are efect de catharsis, pe termen scurt, în interiorul grupului. Dimpotriva, sunt societatile pasnice în care apar obiceiuri-supapa, sub forma jocurilor sau a duelurilor cântate între sefii de trib.

Culturile razboinice înfatiseaza mamele încurajându-si copiii nu doar sa se razbune, ci sa adopte în genere un comportament agresiv. Tatii își întarâta copiii si le admira spiritul razboinic. În opozitie, în culturile pasnice, copilul este încurajat sa raspunda calm la un atac. Copiii care se bat sunt despartiti si linistiti. Singura reactie agresiva a parintilor este râsul, ca forma a agresivitatii gestuale, nonverbale. Biologii comportamentisti acrediteaza ideea ca exista comportamente înnascute, precum predispozitia de a reactiona agresiv la frustrari ; mai mult, în societatile cu ideal agresiv, individul tânar învata din experienta si prin socializare ca agresivitatea înnascuta transformata în agresivitate sociala poate conduce la succes si poate fi folosita când se doreste impunerea unui anumit lucru. În aceeasi masura, antropologii cred ca în societatile occidentale se poate diminua agresivitatea prin masuri educative si prin oferta de modele de conduita altruiste.

Antropologi precum Clastres afirma ca nu toate populatiile arhaice (braziliene) sunt agresive si ca aborigenii vânatori si culegatori se disting prin caracterul lor pacifist (populatiile Tasaday din Filipine sau Phi Thong Luang nu cunosteau armele de vânatoare, nici armele de razboi; nestiind sa lupte, o parte din ei au fost omorâti sau luati prizonieri de populatiile razboinice - un exemplu-exceptie, invocat de etologul Eible-Eibesfeldt în Agresivitatea umana), ceea ce sustine ipoteza rousseauista ca omul preistoric a trait pasnic. Etologilor li se reproseaza, în schimb, ca ar scuza comportamentul agresiv ca fiind „natural, instinctual” si alimenteaza astfel fatalismul celor care sustin imuabilitatea societatii.

Obiectia etologilor consta în afirmatia ca ceea ce este nascut poate fi modelat prin educatie, iar a crede altfel constituie o eroare . Etologii sustin ca sociologii si antropologii resping determinismele biologice de teama ca recunoasterea determinismului biologic ar deschide drumul fatalismului social. Rezultatele fiziologiei sistemului nervos documenteaza biologic existenta unor impulsuri primare (instincte), provenind din sistemul nervos central: ele au demonstrat existenta la om a unor accese spontane de furie, de origine neurogena. Centrul furiei, care se afla în lobii temporali si în nucleii amigdalozii, determina prin activitatea lor spontana aparitia furiei. Desi accepta influenta mediului si a culturii prin socializare, etologii afirma principiul comportamentelor umane înnascute.

„Oamenii se nasc cu un repertoriu de miscari functionale care nu trebuie învatat. Miscarile expresive (râsul, plânsul, mimica furiei – strânsul din dinti, scrâsnetul) sunt coordonari mostenite. Oamenii reactioneaza la stimuli într-un mod adaptat conservarii speciei, fara sa fi învatat aceste reactii. Exemplu: sugarii de doar 14 zile interpreteaza o

pata neagra care se extinde pe un ecran drept un obiect care se îndreapta spre ei și reacționează prin miscări de apărare. Contactul cu strainii este trait ca amenințator: ca fiinta care traiește în familie sau în grupuri mici, omul are legături și cu alți membri ai grupului de apartenență, nu doar cu mama, ceea ce creează relații de încredere. O mare perioadă istorică omul a trait în grupuri mici, unde îl cunoștea pe celălalt. Faptul că membrii grupului se cunoșteau între ei, anula frica. În societatea modernă situația este alta: trăim între oameni pe care nu-i cunoaștem, ceea ce activează continuu sistemul combativ. Astfel, strainul apare ca un factor stresant.” (Eibl-Eibesfeldt, 1995: 36-38)

Societățile *pasnice, armonioase, neagresive* sunt mai degrabă modele teoretice de analiză sau excepții, pe când regula societăților umane este aceea a puterii politice weberiene, cu caracter violent. Criticile la adresa tezei lui Clastres gravitează în jurul întrebării: cum se tem amerindienii din triburile amazoniene de ceva ce nu au experimentat vreodată? Seducătoare intelectual, demonstrația lui Clastres pare mai degrabă filosofică decât veritabilă etnologică. În orice societate umană există conflicte, indiferent de gradul de evoluție al puterii politice, iar autoritatea politică va reglementa aceste conflicte și se va folosi de ele pentru a-și permanentiza dominația.

Putere vs. violență

În eseu *Despre violență*, Arendt respinge argumentele marxiste/weberiene și își construiește raționamentul în jurul conceptului de legitimitate. Pentru a deveni autoritate deontică, puterea politică are întotdeauna nevoie să se sprijine pe forța numărului, adică îi este indispensabilă legitimitatea oferită de o majoritate. Violența în schimb nu depinde de număr, deoarece pentru a se impune poate să recurgă la o serie de instrumente.

Caracteristica fundamentală a autorității politice este recunoașterea ei necondiționată de către cei cărora li se cere să se supună. Autoritatea deontică nu poate să se mențină decât în măsura în care sunt respectate persoana sau instituția de la care aceasta emana. Lipsită de avantajele legitimității, puterea politică se transformă în autoritarism, recurge la violență și își tradează astfel slăbiciunile. Nici o guvernare din istorie nu s-a întemeiat exclusiv pe folosirea mijloacelor violentei. Chiar și liderii unui regim totalitar, în care tortura este principalul instrument de guvernare, au nevoie de o bază pentru puterea lor: ideologie, poliție secretă și rețeaua de informatori, altfel spus au nevoie de o minimă recunoaștere din partea guvernaților.

Pentru Hannah Arendt, elementul esențial al oricărei forme de guvernare este puterea (legitimată de cei conduși), iar nu violența, care prin natură sa este instrumentală. Violența poate fi justificabilă, dar ea nu va fi niciodată legitimă. Violența marchează momentul epuizării mijloacelor persuasive ale puterii politice și apelul la agresiune sau forța fizică. Domnia violentei pure se instalează abia atunci când începe să se piardă puterea.

„Datorită faptului că în relațiile internaționale violența este ultimul mijloc la care se recurge pentru a se menține integritatea structurii de putere împotriva celor care o

contesta, lucrurile se prezinta ca si cum, într-adevar, violenta constituie conditia indispensabila a puterii.” (Arendt, 1999: 151)

Daca nu este elementul definitoriu al puterii politice, violenta este mijlocul rational la care se recurge nu pentru a rasturna puterea politica, ci pentru a o reforma. Pentru Arendt, apelul la violenta apare atunci când este lezat spiritul uman de dreptate. Confruntat cu evenimente sau conditii sociale revoltatoare, omul este extrem de ispitit sa reactioneze cu furie, sa recurga la violenta, datorita promptitudinii acesteia si caracterului sau specific nemijlocit. În anumite circumstante, violenta – act savârsit fara a cugeta si fara a reflecta asupra consecintelor – devine singurul mod de a reechilibra talerele balantei dreptatii într-un anumit regim:

„Violenta, contrar celor afirmate de profetii sai (Marx, Engels), este mai curând arma reformei decât a revolutiilor. Sistemul de învățământ perimat, care exista în Franta, n-ar fi fost modificat de vreo lege daca nu ar fi avut loc revolta studenteasca din mai, 1968. Administratia Universitatii Columbia nu ar fi acceptat niciodata sa efectueze reforme în absenta manifestatiilor din primavara lui 1968.” (Idem, p. 181)

Constituție vs. Revoluție

Legea si Constitutia sunt fundamentele statului de drept si ale democratiei pluraliste. Ideologia regimurilor democratice propune dialogul (politica: arta compromisului) actorilor politici si instituie venerarea normelor de drept si credinta absoluta în existenta textelor fondatoare.

Filosofii politici moderni (Raymond Aron si Ralph Dahrendorf) propun în cadrul proiectului democratic, la nivelul politicilor normale (*policy, -ies*), pluralitatea programelor politice si conflictul/competitia (agresiunea gestuala si a simbolurilor, acceptata cel mult ca violenta a discursului politic) ca normalitate a jocului politic pluralist. În schimb, politicile constitutionale (*politics*) sunt prezentate drept solutia de compromis specifica societatii deschise, toleranta fata de diversitate: pentru ca schimbarea politica sa se produca organic, pentru ca evolutia societatii sa fie graduala, în afara violentei fizice si cu acordul majoritatii, trebuie sa se instituie consensul actorilor politici cu privire la regulile dupa care se desfasoara competitia si dupa care se produce schimbarea. Politicile constitutionale îi fac pe actorii politici diferiti sa stea împreuna la aceeasi masa.

În orice sistem apar actori politici (organizatii, partide, miscari, grupari) care nu pot accepta legitimitatea oferita de consensul instituit de majoritate si care vor propune schimbarea radicala a regulilor si normelor generale. Daca schimbarea este gândita în interiorul sistemului politic, în acord cu legile în vigoare si prin perfectarea acestora, respectivul actor va fi numit actor sistemic, iar daca schimbarea este conceputa în afara regulilor jocului politic pluralist, prin apelul la violenta fizica si prin renuntarea la compromisul asupra dialogului politic, urmarindu-se impunerea unui alt sistem, actorul respectiv va fi considerat actor anti-sistem.

Linia de demarcatie între democrati si „anti-sistemic” rezida în ultima instanta în acceptarea

regulilor jocului politic: interzicerea violentei politice împotriva institutiilor sau a indivizilor, utilizarea resurselor opozitiei legale, moderatia agresivitatii gestuale sau de discurs îndreptata împotriva altor grupuri sociale, acceptarea verdictului urnelor.

Agresivi, de regula actorii politici anti-sistem sunt protestatari. Acesti actorii politici sunt fie elementele de avangarda, fie nucleul formelor de asociere anti-sistem: organizatii revolutionare, grupari protestatare, miscari ilegale. Conducatorii acestor partide politice sau grupari protestatare practica cu placere dispretul fata de norma generala (politics). Partidele politice anti-sistem cauta cu consecventa sa exploateze tensiunile sociale si se înscriu împotriva logicii de functionare a partidelor „institutionalizate”, stigmatizând verbal sau gestual adversarii (patroni, emigranti, minoritati etnice, evrei) . Regimul democratic nu va condamna juridic nici ideile, nici intentiile (cel mult, poate agresiunea discursului) actorilor politici anti-sistem. Doar violenta fizica (utilizarea armelor sau a explozibililor) este cea care justifica reactia agresiva a statului.

De cealalta parte, actorii politici „anti-sistem” (etichetati astfel de catre cei împartasesc ideologia puterii politice) își reprezinta violenta fizica ca o cale catre libertate. Puterea politica cedeaza de regula în fata violentei, fapt ce legitimeaza demersurile armate. Dialogul perpetuu si superfluu cu autoritatea deontica, promisiunile nematerializate, lipsa de urmasi a revendicarilor discrediteaza nonviolenta. Schimbarea pe calea revolutiei (violenta) se situeaza la antipodul evolutiei constitutionale, iar actorul politic revolutionar este constient de angajarea lui în actiuni însotite de violenta, le percepe ca atare si are în minte justificarea violentei prin scopul pe care îl urmareste (schimbarea sistemului).

Adepti ai schimbarilor rationale, suporteri ai democratiei melioriste si sustinatori ai evolutiei pe calea reformelor si ai amendarii permanente a legilor, Raymond Aron si Ralph Dahrendorf dezvoltă conceptia filosofiei politice traditionale, reprezentata de Aristotel . Pentru Stagirit, solutia împotriva agresiunii si a schimbarilor violente consta în dezvoltarea clasei de mijloc si în (virtutea) educatia cetatenilor.

„Punctul cel mai important pentru stabilitatea statelor, desi nesocotit pretutindeni în zilele noastre, este de a conforma educatia cu principiul însusi al Constitutiei. Legile cele mai utile, legile sanctionate de aprobarea unanima a cetatenilor devin cu totul iluzorii daca moravurile si educatia nu corespund principiilor politice; caci trebuie sa se stie ca daca un singur cetatean este fara disciplina statul însusi ia parte la aceasta dezordine.”
(Aristotel, 1996: 264)

Analistii, dar si agentul revolutionar implicat, au perceptii diferite si chiar opuse fata de violenta revolutionara. Unii revolutionari si o serie de teoreticieni considera violenta revolutionara drept violenta benigna, pentru ca ea tinteste constituirea libertatii (Hannah Arendt) si abolirea „vechiului regim”, gândit ca o lume a negarii drepturilor individului. Exista si o perceptie si o perspectiva opusa, care considera violenta revolutionara drept o violenta maligna, ce neaga istoria „naturala” a societatii umane.

Zadarnicia presiunilor legale/institutionalizate (greve, mitinguri de protest) fac violenta revolutionara

sa apara ca necesara si, tocmai de aceea, legitima. Pentru Hannah Arendt, scopul revolutiei (benigne) este întemeierea sau constitutionalizarea libertatii. Altfel spus, o revolutie este încheiata atunci când principiile fundamentale care au stat la baza ei si-au gasit o exprimare adecvata si institutionalizare în textul unei Constitutii. O simpla revolta poate produce o eliberare pe termen scurt, dar revolta este sortita esecului daca nu este urmata de o eficienta „constituire” a noii libertati, care sa dea nastere constitutionalismului. Redactarea Constitutiei reprezinta, în esenta sa, un moment revolutionar. *Actul fondator* este revolutionar. Momentul originar consta în crearea unui cadru constitutional, în redactarea unui text care sa stipuleze principiile libertatii politice. Filosofii politici, începând cu Aristotel, continuând cu Machiavelli si terminând cu Arendt, au insistat asupra importantei acestui moment fondator în viata oricarei cetati (stat).

Termenul de revolutie este asimilat la nivelul simtului comun cu un continut moral pozitiv. Acesta este si motivul pentru care autoritatea politica face apel la ideea de revolutie oricând este nevoita sa-si construiasca legitimitatea prin raportarea la puterea de curând abolita. La nivel ideologic, revolutie înseamna o lume noua, în mod necesar mai buna si altfel decât lumea veche pe care noua putere politica a abolit-o.

Aristotel vorbește în ultima carte a Politicii din perspectiva schimbarii politice despre revolutii, care au drept consecinta schimbarea de Constitutie, ceea ce înseamna ca revolutie semnifica trecerea de la un regim politic la altul în ambele sensuri: fie de la un regim politic totalitar la unul democrat, fie invers. Cei ce fac revolutiile „procedeaza în doua chipuri: uneori lovesc în principiul guvernământului spre a înlocui Constitutia existenta cu alta; alteori revolutia, în loc sa se adreseze Constitutiei în vigoare, o pastreaza asa cum o gaseste, însa învingatorii pretind sa guverneze în mod personal cu respectarea acestei Constitutii.” (Aristotel, 1996, p. 236) Revolutia este orice schimbare de Constitutie, adica schimbarea distributiei puterii în stat prin formalizarea ei într-o lege fundamentala. Ideea revolutiei ca schimbare de Constitutie la Aristotel trebuie asociata cu ideea de schimbare în sensul asigurarii unui cadru legislativ, ce ofera conditiile respectarii drepturilor si libertatilor fundamentale ale indivizilor, asa cum propunea si Hannah Arendt în *On revolutions* (p. 141).

Act fondator poate fi si Referendumul prin care a trecut România anului 2003. Referendumul pentru revizuirea Constitutiei din România a însemnat reformarea Legii Fundamentale si cel mai important eveniment politic al anului 2003, chiar daca Constitutia revizuita a fost umbrita de modul în care s-a desfasurat Referendumul . La un deceniu de la adoptarea Constitutiei pe 8 decembrie 1991, sistemul politic românesc, constatând disfunctionalitatile, s-a aflat în fata procesului de reformare a institutiilor politice. Pornind de la constatari legate de relatiile dintre institutii, modificarea constitutionala a provocat dezbateri publice privind viitorul institutiei Presedintiei, structura Camerelor si relatia Parlamentului cu Guvernul, sistemul electoral si dinamica partidelor politice.

Revizuirea Constitutiei trebuia sa aiba drept consecinte stergerea zonelor cenusii din Constitutia din '91 si deschiderea cailor unor evolutii barate de texte din vechea Constitutie. Boicotul propus de anumiti actori politici sau fortele politice „anti-sistem” care au cerut un vot contra au gasit ecou în dezinteresul fata

de proiectul politic al unor segmente largi ale populatiei, iar rezultatul a fost neparticiparea.

În cele din urma 55,7 % din populatie a votat noua Lege fundamentala . Iar votul care s-a dat prin Referendumul national a oferit legitimitate autoritatii politice si reformei graduale politico-sociale, deschizând drumul schimbarii sistemice în afara violentei. Imperfecta, noua Constitutie a României a lasat totusi nerezolvate reforma Parlamentului, clarificarea functiilor celor doua Camere, reducerea numarului de deputati si senatori, si – deloc în ultimul rând – simplificarea procedurilor de revizuire în sine. Limitarea capacitatii Parlamentului de a controla eficient procesul de legiferare si utilizarea ordonantelor de urgenta scad mai departe influenta Parlamentului, institutie fundamentala în democratie, autoritate direct emanata de la vointa natiunii suverane.

Terorism sau revoluție? Strategii media de legitimare a violenței politice

Manifestare a violentei initiata de individ contra statului sau de catre stat contra individului, terorismul reprezinta utilizarea sistematica, organizata a teroarei. Când statul foloseste teroarea (violenta organizata) împotriva individului, în regimurile politice autoritare, lipsite de sustinerea majoritatii si în cautarea unui suport minim, se folosesc tehnici de mentinere a ordinii interne care pot fi catalogate drept acte de terorism autorizat (epurari, procese publice, tortura, internari masive etc.).

În unele cazuri, aceste practici sunt de natura sistematica (nazismul, stalinismul): regimurile totalitare folosesc forme de violenta fizica pentru a obtine supunerea cetatenilor lor - terorismul de stat (exercitarea sistematica a actelor de coercitie bazate pe utilizarea pe scara larga a fortei). Promotorii terorismului de stat nu s-au limitat numai la folosirea terorii ca mijloc de coercitie, ci, prin intermediul monopolului asupra mijloacelor de comunicare în masa si prin aparatul de propaganda, au incitat deschis la ura si asasinat. Regimurile totalitare (nazist sau comunist de razboi) sunt în afara puterii, metamorfozate în regimuri ale violentei.

Forma a violentei îndreptata împotriva statului, terorismul contemporan functioneaza dupa principiul: „Cel care va varsa mai mult sânge, acela va provoca titlurile si editorialele cele mai mari”. Teatralizarea violentei se produce în acest caz ca urmare a organizarii si a exacerbării deliberate a agresiunii fizice.

Stiinta politica, al carui obiect central este puterea (violenta sau necoercitiva), înca nu a oferit actiunii teroriste o definitie ca atare. Ceea ce unii jurnalisti, politicieni sau comentatori numesc terorism, poate fi interpretat în egala masura ca revolutie. Stiinta politica este singura care pune la baza acestui demers de interpretare conceptul de legitimitate. Daca termenul de revolutie detine, la nivelul simtului comun, un continut moral predominant pozitiv, termenul de terorism (fata aceleiasi monede; în fapt actiuni similare sunt interpretate diferit) este încarcat din punct de vedere moral cu un continut accentuat negativ.

Abordata din perspectiva comunicarii politice, actiunea terorista este în esenta o actiune de imagine, având ca temelie conceptia lui Sun Tzu: „Omoara unul si terorizeaza o mie” (Arta Razboiului).

Actele teroriste sunt acte demonstrative, spectaculoase si teatrale, iar victimele sunt simple instrumente în jocul terorist: spre exemplu, diferenta esentiala dintre lupta de gherila (o alta forma a violentei împotriva statului) si terorism consta în locul de desfasurare a actiunilor si, în special, în publicitatea actiunii. Gherila se desfasoara în zone greu accesibile jurnalistului, mobilitatea luptatorului fiind factorul supravietuirii. Departe de mass-media si în lipsa martorilor oculari, actiunile de gherila își pierd din impactul psihologic.

Pentru organizatiile teroriste, impactul psihologic este mai important decât rezultatul actiunilor de lupta. Când indivizii se ridica contra statului, obiectivul actiunii violente este delegitimarea statului, pierderea sprijinului politic acordat de catre public si obtinerea suportului maselor pentru cauza terorista. Strategiile mediatice ale organizatiilor teroriste sunt de fapt modalitati de cautare a suportului si legitimitatii pentru idealurile de „eliberare” sau pentru obiectivele pe care teroristul le înțelege ca „revolutionare”. Teroristul nu urmareste înfrângerea fortelor armate guvernamentale, ci înstrainarea morala a cetatenilor fata de guvern, pierderea legitimitatii puterii de stat si atragerea cetatenilor de partea cauzei „revolutionarilor”. Din aceasta perspectiva cei care au facut revolutia din 1989 erau numiti de Ceausescu si fosta nomenclatura „teroristi”, iar ei însisi se afirmau ca revolutionari.

Actiunea violenta terorista urmareste instaurarea terorii pentru a zdruncina încrederea cetateanului în guvern si în capacitatea autoritatii de stat de a mentine ordinea. Psihologia terorista: nimeni nu este sigur, iar frica este colectiva; statul nu mai poate asigura securitatea si își pierde astfel legitimitatea. Introducerea angoasei si a terorii poate îndeparta publicul de institutiile atacate de terorism pe motiv ca acestea nu mai sunt capabile sa se apere si sa-i protejeze pe cetateni. Contractul social dintre individ si societate presupune ca statul sa apere populatia de teroare, de amenintari, de violenta si sa ofere cetatenilor care platesc impozite un ambient prielnic vietii lor. *În schimbul de echivalente stabilit între stat si cetateni, statul trebuie sa asigure ordinea interna de drept, iar cetatenii îi acorda legitimitate*; deoarece rolul statului este acela de protector al cetatenilor, neachitarea acestor atributii duce la pierderea legitimitatii.

Actiunea terorista are ca model revolutia: apar disfunctionalitati multiple în societate, plus acceleratori (actiuni teroriste dublate ca soc psihologic prin mijloacele de comunicare în masa), creste nemulțumirea populatiei si se produce revolutia. Aceasta este vazuta ca rezultat al vointei populare, iar legitimitatea este obtinuta pentru ca revolutia exprima dorintele maselor largi, vointa majoritatii.

Terorismul este o metoda de actiune prin care se încearca obtinerea terorii (daca statul este forma cea mai organizata a puterii politice, terorismul este forma cea mai organizata de teroare si violenta) pentru a se impune dominatia asupra societatii sau pentru a schimba guvernarea: spre exemplu, în cazul Frontului de Eliberare Nationala din Algeria, majoritatea actiunilor de obtinere de sprijin din partea populatiei s-au bazat pe teroare si violenta. La fel a fost în cazul Organizatiei pentru Eliberarea Palestinei în teritoriile ocupate de Israel.

Fara a ne propune o taxonomie exhaustiva, organizatiile teroriste pot fi: a) lipsite de sprijinul statului, b) patronate de stat c) dirijate de stat.

a) *Organizatiile teroriste care nu sunt sprijinite de stat* sunt formatiuni mici, precum ecologistii militanti, care distrug instalatiile amplasate pe terenuri sensibile din punct de vedere al mediului înconjurator. Grupurile teroriste din aceasta categorie au, de regula, posibilitati limitate si nu poseda infrastructura necesara pentru actiuni îndelungate. Teroristii sunt deseori prinsi, pentru ca le lipsesc deprinderile si cunostintele capatate prin instruire de catre teroristii „profesionisti”.

b) *Organizatiile patronate de stat* sunt instruite si înzestrate de stat cu armament si primesc sprijin logistic si administrativ din partea unor state suverane. Instruirea poate avea loc într-o a treia tara, departe de statul care o patroneaza. Potrivit Departamentului de Stat al SUA, gruparile din aceasta categorie sunt raspunzatoare pentru 70% din incidentele teroriste internationale (ex.: Al-Qaeda; Al-Fatah, patronata de OEP si de state arabe precum Siria, Liban). Sprijinul pe care aceste grupuri îl primesc de la tarile care le patroneaza le asigura posibilitati de transport international, arme si explozivi de mare putere, precum si coordonarea activitatii lor cu cea a altor grupari teroriste. Gruparile promarxiste din America Latina au primit sprijin masiv din Cuba, supralicitarea capacitatii de sponsorizare a acestui stat aducând regimul castrist în pragul colapsului economic si social.

c) *Organizatiile teroriste dirijate de catre stat* sunt cele pe care acesta le organizeaza, aprovizioneaza si controleaza. Iranul a creat Jihadul islamic (Hizbollah), folosind membri ai Garzilor Revolutionare din Iran. În 1984, Iranul a hotarât sa formeze o unitate speciala, cu un efectiv de 2500 de oameni care, prin folosirea cu precadere a terorismului, sa raspândeasca în zona Golfului Persic si a Africii de Nord propriul gen de fundamentalism islamic. Unitatea a fost formata din tineri neacasatoriti cu experienta de lupta, gata sa execute misiuni Kamikaze. Obiectivul: constituirea revolutionara a unui stat siit islamic în Liban, dupa modelul Iranului.

Atentatul terorist este fatalmente act de comunicare mediatica. Organizatiile teroriste apeleaza la *strategii mediatice* care confera teroristilor publicitate, dobândirea prestigiului, discreditarea autoritatilor, dar si provocarea puterii de stat sa ia masuri de represiune excesive care ar conduce la înstrainarea populatiei, ar accelera cheltuielile de înarmare si ar genera, în cele din urma, un val de nemulumiri în rândul opiniei publice:

A) *Propaganda prin fapte* – orice actiune terorista este dovada clara ca ceva nu este în regula cu societatea respectiva; actul terorist este vocea care afirma nevoia de schimbare a regimului sau de rasturnare a guvernului. Teroristii spera ca atacurile lor sa-i transforme dintr-o organizatie conspirativa într-o miscare revolutionara de masa. Pentru ca teroristii sa poata instala frica, ei trebuie sa-si faca publicitate prin mass-media pentru actiunile lor. Propaganda urmareste atragerea atentiei publice asupra caracterului opresiv al puterii si a justetii cauzei.

B) *Propaganda prin discurs* – limbajul violent urmareste dezumanizarea „dusmanului”: în mod abstract si depersonalizat, „dusmanul” este perceput ca fiind „capitalismul burghez”, „pericolul comunist”, „imperialismul” sau „sionismul”, monolitic si impersonal. Teroristul își construiește o imagine despre sine pe care o cultiva cu consecventa: „a luptatorului pentru libertate” sau a „justitiarului”.

C) *Aparitia teroristilor „în direct”* în fata opiniei publice le da posibilitatea de a-si expune cererile în fata unei audiente mondiale. Teroristii transmit platformele si revendicarile prin mass-media. Cele mai „de succes” organizatii teroriste au fost cele care au beneficiat de publicitate, cele experte în obtinerea unei expuneri publice cât mai importante (Al-Qaeda; Al-Fatah, Organizatia pentru Eliberarea Palestinei, Hamas). Teroristii îi invita pe reprezentantii mass-media internationale sa ia interviuri ostaticilor înaintea eliberarii, pentru a atrage atentia asupra cauzei lor politice si asupra capacitatii lor de a strapunge sistemele de securitate. Palestinenii ocupa posturi de radio si televiziune pentru a-si difuza mesajul, sau rapesc diplomati pentru a atrage atentia lumii: *publicitatea* facuta actelor teroriste a contribuit la întarirea pozitiei internationale a OEP.

D) *Actiunea simbolica*: Victimele trebuie sa fie primare si simbolice. Victima aleasa trebuie sa reprezinte *simbolul „dusmanului”*. (În 1973, când ETA l-a asasinat pe premierul spaniol Luis Carrero Blanco, tinta o reprezenta de fapt sistemul politic, care refuza autonomia bascilor în Spania.) Alegerea locului de desfasurare, timing-ul actului terorist (simultaneitatea actiunilor teroriste din 11 septembrie 2001) vor fi stabilite pentru captarea atentiei publice.

E) Exista o *marca a actiunii teroriste*: Armata Republicana Irlandeza nu se angajeaza în deturnarea de avioane sau rapiri de persoane. Brigazile Rosii din Italia îi împusca pe reprezentantii presei numai în picioare. ETA basca este specializata în atacuri cu automobile capcana actionate de la distanta. Hamasul este cunoscuta pentru atacurile kamikaze. Hezbollahul prin atacurile cu rachete.

F) *Socul psihologic masiv* – în rândul populatiei, se realizeaza prin atentate nediscriminatorii: nu se face distinctie în rândul civililor. Victimele teroristilor sunt alese arbitrar, în ideea propagarii panicii si terorii.

G) *Intimidarea* – în Egipt si în Algeria, fundamentalistii islamici au lansat sloganul „lama contra pana” pentru a da un nume actiunii de înjunghiere a ziaristilor independenti sau progubernamentali; în Israel, comitetele palestiniene de soc Hamas intimideaza populatia care ar colabora cu ocupantul (200.000 palestinieni lucreaza în firme israeliene).

Atentatul terorist înseamna luarea de ostatici, asasinatele colective sau violente oarbe în locuri publice. De regula actiunea terorista are un numar relativ mic de martori directi, dar informatiile din presa asupra durerii victimelor si asupra pagubelor suferite sau comentariile dramatice pe care le suscita îi confera un impact social si politic impresionant.

De multe ori chiar profesionistii din mass-media sunt înclinati catre supralicitarea violentei pentru a satisface curiozitatile care sporesc sau fac fidela audienta lor. Nu atât evenimentul în sine, cât

reprezentarea sa exagerata este ceea ce impresioneaza/afecteaza emotional opinia publica.

Mass-media amplifica impactul emotional al violentei si subliniaza responsabil sau iresponsabil, constient sau nu, esecul guvernantilor, al autoritatii politice de a garanta ordinea si securitatea cetatenilor. Ipoteza pe care o lansam este aceea ca primul calcul al organizatiei teroriste este: de a folosi mijloacele de comunicare în masa pentru a influenta puterea politica si pentru a câstiga legitimitate în rândul opiniilor publice pentru cauza „revolutionara”. Cum vor raspunde profesionistii din mass-media acestei provocari depinde numai de profesionalismul cu care breasla va înțelege sa-si asume responsabilitatea ce decurge din practica jurnalismului contemporan.

Bibliografie:

- ***, *Dictionarul explicativ al limbii române*, (1996), Academia Româna, Institutul de Lingvistica Iorgu Iordan, Ed. a doua, Ed. Universul Enciclopedic, Bucuresti
- ***, *Dictionar de psihologie*, Larousse, (1998), Ed. Universul Enciclopedic, Bucuresti Adamesteanu, Gabriela, (2003), *Sociologi despre Referendum – Interviu cu Cristian Pîrvulescu* în Revista „22”, numarul 712, anul XIV
- Aradavoai, Gheorghe; Iliescu, Dumitru; Nita, Dan, (1997), *Terorism, antiterorism, contra-terorism*, Ed. Antet, Oradea
- Arendt, Hannah, (1999), *Crizele republicii, Despre violenta*, Ed. Humanitas, Bucuresti
- Arendt, Hannah, (1968), *On revolutions*, Viking Press, New York
- Aristotel, (1996), *Politica*, Ed. Antet, Bucuresti
- Aron, Raymond, (2001), *Despre politica în Democratie si totalitarism*, Ed. ALL, Bucuresti
- Boudon, Raymond, (1999), *Tratat de sociologie*, Ed. Humanitas, Bucuresti
- Braud, Philippe, (1991), *Gradina deliciilor democratiei*, Ed. Globus, Bucuresti
- Clastres, Pierre, (1995), *Societatea contra statului*, Ed. Ararat, Bucuresti
- Craiu, Aurelian, (1996), *De ce este importanta Constitutia?*, Sfera politicii, an V, nr. 44
- Dahrendorf, Ralf, (2001), *Dupa 1989. Morala, revolutie si societate civila*, Ed. Humanitas, Bucuresti
- Eibl-Eibesfeldt, Irenaus (1995), *Agresivitate umana, studiu etologic*, Ed. Trei, Bucuresti
- Ferreol, Gilles; Neculau, Adrian (coord.), (2003), *Violenta. Aspecte psiho-sociale*, Ed. Polirom, Iasi
- Hastings, Michel, (2000), *Abordarea stiintei politice*, Institutul European, Iasi
- Konrad Lorenz, (1998), *Asa zisul rau*, Ed. Humanitas, Bucuresti
- Lapierre, Jean William, (1997), *Viata fara stat?*, Institutul European, Iasi
- Pîrvulescu, Cristian, (2002), *Politici si Institutii politice*, Ed. Trei, Bucuresti
- Preda, Cristian, (2003), *Anul politic 2003 în România* în Revista „22”, numarul 721, anul XIV
- Sartori, Giovanni, (1999), *Teoria democratiei reinterpretata*, Ed. Polirom, Iasi
- Servier, Jean, (2002), *Terorismul*, Institutul European, Iasi

Stanciugelu, Stefan, (1998), *Violenta, mit si revolutie. De la violenta rituala la violenta simbolica si donjuanismul politic al democratiilor*, Ed. All, Bucuresti

Weber, Max (1992), *Politica, o vocatie si o profesie*, Ed. Anima, Bucuresti

Wilson, Edward, (2003), *Sociobiologia*, Ed. Trei, Bucuresti

publicat in Revista Româna de Comunicare „Jurnalism și Comunicare”, an III, nr. 4/2004, Ed. Tritonic